

Yazarlar/Authors

Ümmügülsüm DOHMAN* Harika KARAVİN YÜCE**

Makale Adı/Article Name

Türkçe, Rusça ve İngilizce Deyimlerde "Zaman" Konsepti

The Concept of "Time" in Turkish, Russian and English Idioms

ÖZ

İnsan bilincindeki konseptleri oluşturan temel araçlar dil ve kültürdür. Bir dil birimi olan deyimler ise kültür taşıyıcıları olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan deyimler, insanlık tarihinin dil, kültür ve ulusal birikimlerini yansıtmakta, farklı kültürlerin dünya görüşü, dil dünya görüşü, ulusal dünya görüşü, tarihi, toplumsal ve kültürel durumu ile maddi ve manevi yaşam koşulları gibi kültürel hayatlarına dair çeşitli ipuçları sunmaktadır. Her ulusun kendine ait bir zaman ritmi ve zaman dilinin olması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada Türkçede "zaman", Rusçada "время" ve İngilizcede "time" sözcüğünü içeren deyimler incelenmiş ve bu üç dilde "zaman" konsepti karşılaştırılmıştır. Bu amaçla, söz konusu dillerdeki dil taşıyıcılarının ulusal-kültürel özelliklerini açığa çıkarmayı sağlayan kültürdilbilimsel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın yeniliği insan yaşamında önemli bir yere sahip olan "zaman" konseptinin kültürdilbilimsel yaklaşımla Türkçe, Rusça ve İngilizcede "zaman" sözcüğünün geçtiği deyimlerde karşılaştırmalı olarak ilk kez ele alınmış olmasıdır. Çalışmanın sonucunda, söz konusu dil taşıyıcılarının düşünce tarzını, toplumsal-kültürel özelliklerinin, ulusal bilinçlerinin ve budunkültürel özelliklerinin deyimlerine yansıdığı ve bu taşıyıcıların zaman algılama ve kullanma şekillerinin onların etnik zaman algıları, evrensel zaman ve zaman dünya görüşleri hakkında önemli ipuçları sunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Deyim, deyim dünya görüşü, konsept, kültürdilbilim, zaman, zaman konsepti.

ABSTRACT

Language and culture are the main tools that constitute concepts in human cognition. Being a language unit, idioms are accepted as transmitters of culture. In this respect, idioms represent linguistic, cultural and national background of the history of humanity and gives various clues regarding worldview, linguistic worldview, national linguistic worldview, historical, social, cultural, material and spiritual life conditions of different cultures. The departure point of this study is the fact that each culture has its own time rhythm and time language. In this study, the idioms with the word "zaman" in Turkish, "время" in Russian and "time" in English were examined, and the concept of "time" was compared in these three languages. For this purpose, the cultural linguistic method that enables to foreground national-cultural characteristics of the language transmitters in aforementioned languages was used within the framework of the approach in Russia. The novelty of the study results from the fact that the concept of "time" having a significant place in human life was dealt for the first time comparatively in Turkish, Russian and English idioms that included the word "time" by means of cultural linguistic method. As a result of the study, it was seen that the mentality, social-cultural characteristics, national cognition and ethnocultural characteristics of the mentioned language transmitters were reflected in their idioms, and the way they perceived and used "time" gave important clues regarding their ethnic time perception, universal time and time worldviews.

Key words: Idiom, phraseological picture of the world, cultural linguistics, time, time concept.

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, ugulsumdohman@trakya.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3713-7521

** Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, harikakaravin@trakya.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5113-4808

Giriş

Dil, kültürbilimsel ve kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde kültürün yansıtıcısıdır. Bir toplumun ve kültürün temsilcisi olan dilin çeşitli tanımlarını bulmak mümkündür. Rus dilbilimci ve deyimbilimci V. N. Teliya (1996: 226) dili; “Birlikte çoğalma işlevi sayesinde nesillerin iletişimini sadece geçmişten bugüne değil bugünden geleceğe taşımakta ve kültürü korumaktadır” cümleleriyle tanımlamaktadır. Dilbilimci H. Develi (2015: 23, 29) ise dili; “Kültür toplumunun şahdamarını oluşturmaktadır” ve “Bir kültür toplumunun -ki bu insan toplumdur- var oluşunu mümkün kılan en önemli varlık alanıdır” cümleleriyle açıklamaktadır. Bu tanımlar ışığında dili; kültürü var eden, onu koruyup kuşaktan kuşağa aktaran en önemli vasıta olarak nitelemek mümkündür.

Dil ve kültür arasındaki ayrılmaz bağ kültürdilbilimin odak noktasını oluşturmaktadır. Kültürdilbilim XX. yüzyılın sonunda oluşmaya başlamakla birlikte kökleri W. Humboldt’a uzanmaktadır. Değerli düşünür, bir ulusun ruhunun, dünyaya olan bakış açısının dil aracılığıyla ortaya çıktığını, insan ruhunun dile, dilin de insan ruhuna yansıdığını, dil vasıtasıyla bir ulusu tanımanın ve kültürünü öğrenmenin mümkün olduğunu, “Dil, ulus olma ruhunun dışı yansımasıdır. Ulusun dilinde kendi ruhu, ulusun ruhunda ise kendi dili yatmaktadır. Bundan daha özdeş bir şey düşünmek zordur” cümleleriyle öne sürmüştür (Humboldt, 1984: 68). Konsept ise dil-kültür-insan üçlüsünü odağına alan kültürdilbilimin temel kavramları arasında bulunmaktadır. Kültürel bir birim olan konsept aracılığıyla bir ulusun dilsel bilincine ulaşmak amaçlanmaktadır. Konseptin çeşitli tanımlarını yapmak mümkündür. En genel tanımıyla konsept; “Dünyaya dair bilgiyi muhafaza eden, insana ait bilgilerin, deneyimlerin, faaliyetlerin sonuçları ile dünyayı kavrama sürecini yansıtan çok yönlü bir düşünce yapısıdır” (Krasavskiy, 2001: 42). Diğer bir ifadeyle, konsept “Dilin anlam birimlerinin özelliğini belirleyen ve konuşucuların dil dünya görüşünü yansıtan etnokültürel bir ögedir” (Vorkaçev, 2001: 68). Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, konsept; insanın bilincindeki dilsel, kültürel, toplumsal vb. bilgileri, dil dünya görüşünü açığa çıkarmaya yarayan yazılı ya da sözlü ifade edilebilen zihinsel bir oluşumdur. Dilbilimci, kültürdilbilimci, eğitimbilimci N. A. Krasavskiy (2001), konseptin, söz varlığında, dilbilgisinde, deyimlerde gerçekleşeceği gibi sözlü dile dökülme zorunluluğunun olmadığını ifade etmektedir. Konseptin betimlenmesine yönelik çeşitli çözümleme yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, konseptin konu ya da değer açısından anlamsal işaretlerinin gösterildiği içerik çözümlemesi; konseptin çağrışımsal belirtilerinin açığa çıkarıldığı bağlam çözümlemesi; etimolojik çözümleme; atasözü ve deyim gibi kalıp sözlerin çözümlemesi, araştırmacının kendi dil yeteneğinden ve anket, gözlem gibi yöntemlerden yararlanarak konseptte yorum getirdiği dil taşıyıcılarının yorumlarına dayalı çözümleme yer almaktadır (Karasik, 2002: 92). Araştırmacıların genellikle deyim ve sözcük konseptlerini incelemelerinin arkasında ise onların özelliklerinin, fikirlerinin ve onları biçimlendiren işaretlerin ortaya çıkarılabileceği bilgiler ve söze dökülen konseptlerde gösteren ve gösterilen arasında doğrudan bir ilişkinin var olması bulunmaktadır (Krasavskiy, 2001: 45). Bu çalışmada ise Türkçe, Rusça ve İngilizcede “zaman” sözcükbiriminin bulunduğu deyimler çözümlenecektir.

Teliya (1996: 233) deyime dair düşüncelerini “Herhangi bir kültür toplumunun düşünce yapısının karakteristik özelliklerini gösteren ulusal ve kültürel stereotipler, mitolojik düşünceler, semboller, mecazi ifadeler vb. dilin iç yapısına yansımakta ve orada kaydedilmektedir” cümleleriyle dile getirmektedir. İ. A. Solodilova ve V. E. Vyatçina (2005: 172-173) ise deyimlerin anlamsal yapısının dil dışı faktörlere bağlı olduğunu bu nedenle bir halkın hayatının ve günlük yaşamının özgünlüğünün deyimlerde yansıtıldığını belirtmektedir. Deyimleri, insan yaşamının bir

manifestosu olarak görmekte ve kültürel olayların, ilişkilerin, üretim faaliyetlerinin kavranmasına ayna tutan olgular biçiminde nitelendirmektedir. Dolayısıyla, deyimler bize bir ulusun dünya görüşü, dil dünya görüşü, tarihi, toplumsal ve kültürel durumu ile maddi ve manevi yaşam koşulları gibi kültürel hayatına dair çeşitli bilgiler sunmaktadır. Çünkü bir ulusun sahip olduğu arketipler, semboller, mitler, dini inançlar, dünya görüşleri ve kültürel değerler deyimlere yansımaktadır. Deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan incelenmesi ise deyimlerin farklı türdeki söylemlerde kullanım sürecini ortaya çıkarmaya ve bir toplumun çağdaş bilincini yansıtan deyimsel göstergeleri incelemeye imkân tanımaktadır. Karşılaştırmalı kültürdilbilim yaklaşımı ise karşılaştırılan dillerin deyimlerinin ulusal-kültürel, etnik ya da evrensel özelliklerini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Böylece deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan karşılaştırılması incelenmesi farklı ulusların kültürel bilincine ulaşma fırsatı sağlamaktadır. Deyim dünya görüşü ulusal kültürün farklı konseptlerini içermektedir. Bu konseptlerden biri de çalışmamızın konusunu oluşturan “zaman” konseptidir.

1. “Zaman” Konsepti ve Alanyazın

Soyut bir kavram olan zaman çok boyutludur, zamanın ne olduğu, içeriği, fizik, felsefe, tarih, din, psikoloji ve kültür gibi birçok bilim alanında merak edilen ve araştırılan bir konudur. Geçmişten günümüze zaman; büyük bir ilgi duyulan, ölçmeye, belirlenmeye, sahip olmaya, çalışılan bir olgudur. Zamanı görmek, duymak, tatmak, elle tutmak imkânsızdır. İnsanın zamana dair temel kaynağı günün ve mevsimlerin değişim zamanını kapsayan kozmik zamandır. Zaman ve insan yaşamı arasındaki ilişkiye bakıldığında her ikisinin de geri döndürülmez ve tek boyutlu olduğu görülmektedir (Arutyunova, 1997:51-53). Zaman kavramı irdelendiğinde tarihi zaman, sosyal zaman, bireysel zaman, döngüsel zaman, çizgisel zaman gibi çeşitli zaman modellerinin öne sürüldüğü görülmektedir. Bunlar içerisinde yaygınlık kazanan çizgisel ve döngüsel zaman modelleridir. V. A. Uspenskiy, çizgisel zamanın olaylara bağlı olmadığını, döngüsel zamanın ise olaylardan ayrı düşünülemeyeceğini belirtmektedir. Döngüsel zaman olaylarla doldurulan bir madde gibiyken çizgisel zaman eş zamandır. İki olayın aynı anda gerçekleşmesidir (Uspenskiy, 1978 akt. Yakovleva, 1991: 48). Dairesel olarak da adlandırılan döngüsel zaman modelinde süreklilik, tekrar edilebilirlik ve geriye dönme söz konusudur. Olaylar tekrar etmekte, aylar, mevsimler, yıllar, doğum günleri, resmî ve dinî bayramlar dairesel olarak gelip geçmekte ve yine gelmektedir. Söz konusu özel günlerle birlikte yaşanan tarihi, dini, toplumsal, siyasi olayların belirli bir sıralamaya alınması sonucunda çizgisel zaman modeli ortaya çıkmıştır. Çizgisel zaman modelinde tekrar edilebilirlik, süreklilik, geriye dönme söz konusu değildir. İleriye doğru bir hareket bulunmakla birlikte hareket geçmiş zamandan başlayıp şimdiki zamana uğramakta ve geleceğe doğru ilerlemektedir. Topakkaya (2017: 357), geçmiş, şimdi ve gelecek zaman olmak üzere üç farklı zaman boyutunun varlığının Platon ve Aristoteles’ten itibaren kabul edildiğini ve bireysel zaman için de bu üç boyutun çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Özellikle geçmişte yaşananların, edinilen tecrübelerin şimdiki zamanın kültürünü oluşturduğunu, gelecek zamanın ise henüz gerçekleşmeyen imkânlar yığınının ibaret olduğunu vurgulamaktadır.

Zaman, bir toplumun gelenekleri, alışkanlıkları, kültürü, günlük yaşamı, zamanı kullanma kuralları hakkında bilgi veren bir olgudur. Gerek ölçümü gerek varlığı itibarıyla bir ulusun kültürüyle ilişkilidir. Zaman algısı ve zamana yüklenen anlam, ulusların kültürüyle ve dünya görüşüyle bağlantılı olduğundan her ulusun zaman algısı farklıdır. Bu bakımdan zaman, kültüre bağlı olarak yorumlanan ve algılanan bir kavramdır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, bireylerin zaman hakkında düşündükleri, zamanı nasıl ölçtükleri ya da kullandıkları kültürden kültüre değişebilmektedir. Söz gelimi, dakiklik ya da yaşam hızı gibi zamanla ilişkili kavramlar

kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Zamanla ilgili kavramlardaki bu kültürel farklılıklar ise kültürlerarası sözlü ya da sözlü olmayan iletişimde sorunlar yaratabilmektedir. Örneğin, psikolog Robert Levine (1997) tarafından hazırlanan *A Geography of Time* adlı çalışmada ABD, Almanya, Japonya gibi ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde zamana çok önem verildiği, Orta Doğu, Latin Amerika ya da Doğu Avrupa gibi ekonomik açıdan az gelişmiş ülkelerde ise zamana karşı daha rahat bir tutum sergilendiği ortaya konmuştur. Levine'nin de belirttiği üzere, Batı kültürlerinde zaman “saat” ile ölçülür ve her bir aktivite ya da olayın belirli bir başlangıcı ve sonu vardır. Öte yandan, Doğu kültürlerinde zaman ölçümü olay ya da kişiye bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, aktivite ya da olayların doğal bir başlangıç ve bitiş zamanı olup bunlar kişi ya da duruma göre değişkenlik gösterebilir. Bu bakımdan Doğu kültürlerinde zaman insan merkezlidir. Levin'in ileri sürdüğü düşünceler Solodilova ve Vyatçina (2005) tarafından tek zamanlılık ve çok zamanlılık kavramıyla ifade edilmektedir. Tek zamanlılık Almanya, İngiltere, Amerika gibi ülkelerin kültürlerine özgü olup çizgisel zamanla bağlantılıdır. Tek zamanlı kültürlerde etkinlikler zamanında gerçekleşir, bir olay biter diğeri başlar, her etkinlik planlıdır ve süresi bellidir. Çok zamanlılık ise Rusya, Uzak Doğu, Latin Amerika, Akdeniz ülkeleri dolayısıyla Türkiye gibi ülkelerin kültürlerine mahsus olup dairesel zamanla ilgilidir. Çok zamanlı kültürlerde dakiklik ve belirlenen saat planına bağlı kalmak çok önemli değildir, programların, otobüs, tren vb. ulaşım araçlarının hareket saati değişebilir ya da ertelenebilir. Aynı anda birden fazla eylem yapılabilir. Bu çerçevede her kültürün kendine özgü zaman algısı bulunmaktadır. Bununla birlikte çizgisel/tek zamanlı ve dairesel/çok zamanlı zaman algısı her kültürde görülebileceği gibi bunlardan biri daha çok ya da daha az görülebilir. Özetle her kültürün kendi zaman algısı, ritmi ve dili vardır.

Türkçe, Rusça ve İngilizce literatürde “zaman” odaklı çalışmaların çeşitli bilim alanlarında yapıldığı görülmektedir. Türkçe literatürde kültür tarihçisi B. Ögel'in (I, 2000) *Türk Kültür Tarihine Giriş* adlı eserinin ilk cildinin *Türklerde Bir Günlük Zaman* başlığında Türklerin zaman anlayışıyla ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Bu bağlamda Türklerin gece ve gündüz içerisinde yer alan zaman adlandırmaları ile deyimler açıklanmakta ve örneklendirilmektedir. Felsefe profesörü A. Topakkaya (2017) tarafından hazırlanan *Felsefe, Din ve Kültürde Zaman* adlı kitapta zaman; felsefi, dini, kültürel açılardan ele alınmış ve zaman alanıyla ilgili öne çıkan bilim insanlarına ve tezlerine yer verilmiştir. Rusçada dilbilimciler N. D. Arutyunova ve T. E. Yanko (1997) editörlüğünde hazırlanan *Dilin Mantıksal Analizi. Dil ve Zaman* (Логический анализ языка. Язык и время) adlı kitap dil ve zaman konusuna ayrılmış olup çeşitli araştırmacılar tarafından zaman dilsel, mitolojik, folklorik açılardan detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Rusça literatür tarandığında “zaman” konsepti üzerine çeşitli makalelerin hazırlandığı da görülmektedir. Yalnızca Rus kültüründe değil İngilizce, Fransızca ve Kolombiya gibi çeşitli kültürlerde “zaman” konseptinin, tek dil açısından ya da Rusça ve Fransızcada “zaman” konsepti gibi iki dilin karşılaştırılması şeklinde ele alındığı anlaşılmaktadır (Sinitsina, 2017; Mahmudova, 2014; Elizova, 2012; Obuhova, 2010). “Zaman” konseptini kültürdilbilimsel açıdan inceleyen makaleler arasında Solodilova ve Vyatçina'nın (2005) *Kültürdilbilimsel Araştırmalar Işığında “Zaman” Anlamlı Deyimler* (Фразеологизмы со значением время в свете лингвокультуры исследований) adlı makaleleri kapsamı bakımından öne çıkmaktadır. Bu makalede Almanca ile Rusçada “zaman” anlamı taşıyan deyimler ele alınmış ve yaşamın temposu ve faaliyetlerin ritmi bakımından Rus ve Alman kültürleri karşılaştırılmıştır. Rus kültürü çok zamanlılıkla, Alman kültürü tek zamanlılıkla ilişkilendirilmiştir. İngilizce literatürde de “zaman” ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Felsefe profesörü Quentin Smith (1993) tarafından kaleme alınan *Language and Time* adlı kitapta zaman konsepti ve dil arasındaki ilişki kapsamlı olarak ele

alınmıştır. Edward T. Hall (1989) tarafından yazılan *Beyond Culture* adlı kitapta farklı kültürlerin zamanı algılama çeşitlilikleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda “zaman” konsepti ile ilgili çalışmaların özellikle psikoloji alanındaki araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Örneğin, *Cultural Diversity in People's Understanding and Uses of Time* başlıklı çalışmada “zaman” algısının kültürden kültüre nasıl farklılaştığı ve bu farklılıkların kültürlerarası iletişimi nasıl etkilediği ele alınmıştır (Brislin ve Kim, 2003). *The Sense of Time* adlı farklı bir çalışmada Anglo-Sakson kültüründen yola çıkılarak kültürlerin zamanı ölçme ve kaydetme şekilleri ile zaman algıları arasındaki ilişki gösterilmiştir (Liuzza, 2006). Özetle, yapılan çalışmaların genellikle zaman algısı ve kültür ilişkisi bağlamında olduğu anlaşılmaktadır.

Rusça-Türkçe literatüre bakıldığında “zaman”la ilgili yapılan çalışmalar arasında E. Napolnova-Demiriz’in, (2009: 25-33) *Rusça ve Türkçe: İki Dil, İki Kültür* adlı kitabı dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın “Zaman ve Mesafe” adlı bölümü geçmişte mesafelerin atla ya da yürüyerek hesap edilmesinden hareketle mesafe ve zaman kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı düşüncesiyle şekillenmektedir. Söz gelimi “uzak” anlamını taşıyan “длинный” sıfatının hem “uzak mesafe” hem de “uzun süre” anlamında kullanıldığı örneklerle gösterilmektedir. Bununla birlikte çalışmada gün kavramı ve günün zaman dilimleri (sabah, öğle, akşam) ile bu dilimlerde kullanılan selamlaşmalar belirtilmektedir. L. Ç. Dalkılıç’ın (2021) hazırladığı *Dil-Kültür Etkileşim Örneği Olarak Rusçada Saatlerin İfadesi* adlı makalede Rus dilinde buçuk ve geçe ifadeleri ile belirtilen zaman, Türkçedeki ifade biçimiyle karşılaştırılmış ve insan modelli zaman algısının kültür çerçevesinde dile nasıl yansıdığını göstermek amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için döngüsel ve çizgisel modellerin ve Eski Slav halklarının Rus dünya görüşünde saat ifadesini nasıl etkilemiş olabileceği değerlendirilmiştir. F. Yapıcı’nın (2016), *Türk ve Rus Dil Bilincinde Zaman Konusuna Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* adlı bildirisinde Rusça ve Türkçe çağrışım sözlüklerinde zaman, gün, ay, saat, kış gibi belirli bir zaman dilimini ifade eden sözcükler seçilerek zamanla ilgili sözcüklerin Türk ve Rus dilsel bilincinde ne tür çağrışımlar ortaya çıkardığı tespit edilmiş ve çağrışım sözlüklerinin, geniş katımlı çağrışım deneylerinin dilsel bilinci ve kültürel özellikleri ortaya koymada önemli bir ölçüt olduğu sonucuna varılmıştır. İngilizce ve Türkçede ise zamanla ilgili konsept çalışmalarının yapılmadığı görülmüştür.

2. Çalışmanın amacı ve yöntemi

Deyimlerin temelinde ulusal gelenekler, görenekler, tarihi, dinî, toplumsal olaylar, masal, mit, dini kahramanlar bulunmaktadır. “Zaman” sözcüğüyle ifade edilen deyimler bir toplumun dünyaya olan öznel, duygusal, değersel bakışını ortaya çıkararak söz konusu özellikleri dil olguları olarak insanlığa yaklaştırmakta ve yaşatmaktadır. Deyimlere bir ulusun dünya görüşü ve anlayışı yansımaktadır. Rus kültürbiliminin dört ekolünden biri olan V. N. Teliya ekolü de ana dil konuşucusu çerçevesinden deyimlerin çözümlenmesine odaklanmaktadır (Kozan, 2014). Bu bilgilerden hareketle, çalışmada her ulusun yaşamında önemli bir yer tutan “zaman” konsepti Türkçede “zaman”, Rusçada “время” ve İngilizcede “time” sözcükbirimini içeren deyimler bağlamında ele alınmakta ve Rusya’da geliştirilen kültürbilimsel yaklaşımla incelenmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, Türkçe, Rusça ve İngilizcedeki “zaman” sözcükbiriminin geçtiği deyimlerin çözümlenmesiyle söz konusu dillerin konuşucularının dünyaya olan öznel, duygusal, değersel bakışını ortaya çıkararak, “zaman”ın farklı uluslar tarafından nasıl algılandığı ve bunun deyimlere nasıl yansıdığı açıklanmaktadır. Bu amaçla ilgili dillere ait sözlüklerde “zaman” sözcüğünün bulunduğu deyimler taranmıştır. Türkçe deyimlerin taranmasında Ö. A. Aksoy’un *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü II* (1988), M. Yurtbaşı’nın

Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler (2004), A. Püsküllüoğlu'nun *İlkokul ve Ortaokul için Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (2020), H. Adıgüzel'in *Açıklamalı-Örneklî Türkçe Deyimler Sözlüğü* (2016), Türk Dil Kurumunun çevrim içi <https://sozluk.gov.tr/sözlüğü>; Rusça deyimlerin taranmasında A. İ. Molotkov'un editörlüğünde hazırlanan *Rusça Deyimler Sözlüğü* (Фразеологический словарь русского языка) (1968), A. İ. Fedorov'un *Rus Yazı Dilinin Deyimler Sözlüğü* (Фразеологический словарь русского литературного языка) (2008), R. R. Yusipova'nın *Türkçe Rusça Sözlük* (Турецко-русский словарь) (2005), E. M.-E. Mustafayev ve V. G. Şerbinin'in *Rusça-Türkçe Sözlük* (Русско-турецкий словарь) (1996), Ö. Aydın-Süer'in *Rusça-Türkçe Deyimler Sözlüğü* (2021) adlı çalışmalarından ve son olarak İngilizce deyimlerin taranmasında *Oxford Dictionary of Idioms, Cambridge Idioms Dictionary*, çevrimiçi <https://theidioms.com/> adlı sözlüklerden yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve tartışma

1. Türkçe, Rusça ve İngilizcede “zaman” sözcükbirimini içeren deyimler incelendiğinde zamanın bulunabilecek, verilebilecek, alınabilecek, kazanılabilecek, kaybedilecek bir değer olarak ele alındığı görülmektedir. Bu duruma; “zaman bulmak”; “zaman almak”; “zaman öldürmek”; “zaman kaybetmek”; “zamanını mirasyedice harcamak”; “zaman kazanmak”; “zaman vermek”; “zamanını beklemek”; “zamanını kollamak”; “zaman avlamak”; “zaman tanımak”; “zaman bırakmak”; “zaman geçirmek”; “aman zaman bilmemek”; “aman zaman dedirtmemek” gibi Türkçe deyimler örnek verilebilir. Rusça deyimler incelendiğinde bu bağlamda “нашёл время” (zaman bulmak); “убивать время” (zaman öldürmek); “выиграть время” (zaman kazanmak); “выждать время” (zamanını beklemek); “время-деньги” (vakit nakittir) deyimleriyle karşılaşılmaktadır. İngilizce deyimlerde ise “to find time” (zaman bulmak); “to take time” (zaman almak); “to kill time” (zaman öldürmek); “to waste time” (zaman kaybetmek); “to lose time” (zaman kaybetmek); “to spend time” (zaman harcamak); “to win time” (zaman kazanmak); “to give time” (zaman vermek); “to bide time” (zamanını beklemek); “to have time on one’s side” (zamanı olmak, boş vakti hala bulunmak); “to save time” (zamandan tasarruf etmek); “time is money” (vakit nakittir) gibi deyimlerin söz konusu değerleri taşıdığı görülmektedir. Bu kategori kapsamında incelenen deyimlerin neredeyse tamamı söz konusu üç dilde de bulunmakta ve eşdeğerlik açısından başarılı sonuçlar vermektedir. Türkçede ve İngilizcede bulunup Rusçada bulunmayan deyimlerin karşılığı ise Rusçada genellikle mecaz olarak kullanılmaktadır (ör: “тратить время” (zaman harcamak); “взять время” (zaman almak)). Bununla birlikte, “zaman avlamak” deyiminin Rusça karşılığında “время” yerine “an” anlamına gelen “момент” sözcüğü kullanılmaktadır. Dolayısıyla “zaman avlamak” deyimini Rusçada “ловить момент” şeklinde karşılık bulmaktadır. Rusça ve İngilizcede “время-деньги” ve “time is money” deyimlerinin Türkçe karşılığı olan “vakit nakittir” ifadesi Türkçe kaynaklarda atasözü olarak nitelendirilmektedir. Bu çerçevede “zaman” sözcükbirimi yerine eş anlamlısı olan “vakit” sözcüğünün kullanılması ve söz konusu ifadenin yukarıda da belirtildiği üzere Türkçede atasözü olarak değerlendirilmesinden dolayı çalışmamızın sınırlarını aştığından değerlendirmeye alınmamıştır. Özetle Türkçe, Rusça ve İngilizcede “zaman” sözcükbiriminin bulunduğu deyimlerde zamanın bulunacak, alınacak, beklenecek, kaybedilecek, harcanacak, avlanacak bir değer olarak ele alındığı tespit edilmiştir. İncelenen örnekler bağlamında, üç dilde de zamana biçilen değer benzer olduğu görülmekle birlikte İngiliz ve Türk kültürlerinin deyimlerinde zamana verilen değer daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu deyimlerin üç dilde de birbiriyle örtüştüğü ve benzer bir şekilde algılandığı saptanmıştır.

2. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde zaman, eylemi gerçekleştiren canlı bir varlık olarak da ele alınmaktadır. Örneğin, “zamanı geçmek”; “zamanı gelmek”; “zaman ile yarışmak” gibi Türkçe deyimlerde zaman, eylemi gerçekleştiren ya da eylemden etkilenen bir varlık olarak gösterilmektedir. Rusça deyimlerde ise benzer yapıların daha sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örnek olarak, “время возмёт своё” (zaman gösterecek); “время покажет своё” (zaman gösterecek); “время терпит” (zaman bekler); “время не ждёт” (zamanın beklemeye tahammülü yoktur); “время делает своё дело” (zamandan kaçılmaz, zaman işler); “время работает” (zaman işliyor, çalışıyor); “время обошло стороной” (zamanın yaşlandıramadığı); “последние времена приходят” (dünyanın sonu geliyor/yaklaşıyor); “времени в обрез” (zaman daralıyor) deyimleri verilebilir. İngilizce deyimlere bakıldığında da “time will tell” (zaman gösterecek); “time will show” (zaman gösterecek); “time cures” (zaman iyileştirir); “the time is ripe” (zaman olgunlaştı); “time will come” (zamanı gelecek) gibi örneklerde zamanın eylemi gerçekleştiren ya da eylemden etkilenen bir canlı varlık olarak yansıtıldığı görülmektedir. Bu örnekler ışığında Rusça deyimlerde zamanın eylemi gerçekleştiren canlı bir varlık olarak daha çok temsil edildiği saptanmıştır. Ayrıca Rusçada bulunan “время терпит” deyimini Rus kültüründe zamana olan esnek tutumu ve Rusların çok zamanlılığını sergilemesi bakımından önemlidir. Rusça “последние времена приходят” deyimini ise Eski ve Yeni Ahit’te bulunan bir sözcük öbeğidir. Kehanete göre dünyanın sonu yaklaşırken çeşitli felaketler vuku bulacak, günahkarlık artacaktır. Dolayısıyla kutsal kitaplarda geçen bir kavram Rus dilinde deyimleşmiştir ve bu deyimde de dini olgular (dünyanın sonu geliyor/yaklaşıyor) anırtılmaktadır. Üç dilin deyimlerinin eşdeğerlik açısından üç dilde pek uyumadığını söylemek de mümkündür.

3. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde zaman konseptinin hareket eden bir nesne olarak da temsil edildiği sıkça karşımıza çıkmaktadır. “Zamanı gelmek”; “zamanı geçmek”; “üstünden (şu kadar zaman) geçmek” gibi deyimlerde zaman hareket eden bir nesne olarak tanımlanmaktadır. Benzer yapılar “время уже вышло” (zamanı geçmek); “время отведённое вышло” (zamanı dolmak) gibi Rusça deyimlerde de rastlanmaktadır. Öte yandan, “time flies” (zaman uçar) gibi İngilizce deyimlerde de zaman konsepti hareket ile ilişkilendirilmektedir. Görüldüğü üzere, üç dilin deyimlerinde de “zaman” geçip giden, hareket eden bir nesne olarak ele alınmakla birlikte kullanım alanı kısıtlıdır.

4. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde “zaman” konseptinin yaşanılan anı ve zaman dilimini ifade edecek şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zaman sadece ileri doğru hareket etmemekte, geçmişten geleceğe doğru ilerleyerek geçmişi canlı tutmakta ve geleceğe yön vermektedir. Bu bağlamda kullanılan Türkçe deyimlere “evvel zaman içinde, kalbur saman içinde”; “kaç zamandır”; “zamanla” örnek verilebilir. Bununla birlikte Türkçede “zaman” sözcüğü bulunmadan yaşanılan anı ve zaman dilimini yansıtan deyimler de yer almaktadır (Ör: fi tarihinde, kalu beladan beri vb.). Rusçada ise “со времён царя гороха/времена царя гороха” (çok eski zamanlar, fi tarihinde); “адамовы веки/времена” (çok eski zamanlar); “ветхозаветные времена” (çok eski zamanlar); “допотопные времена” (çok eski zamanlar); “со временем” (zamanla); “с незапамятных времен” (hatırlanmayacak kadar eski zamanlar); “с того времени” (o zamandan beri); “в то время” (o zamanda); “до сего времени” (o zamandan bu zamana); “в своё время” (zamanında, o dönemde); “золотое время” (altın çağ, çocukluk, gençlik zamanı); “на время” (bir süre için, bir süreliğine); “прежде времени” (zamanından önce); “по временам” (bazen); “время от времени” (zaman zaman, bazen); “в скором времени” (yakında, yakın zamanda) gibi pek çok deyimde rastlanmıştır. İngilizcede ise “since time immemorial” (evvel zaman içinde), “once upon a time” (bir zamanlar) deyimlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan

İngilizcede söz konusu anlamların çoğunlukla “time” sözcükbirimini içermeyen karşılıklarla verildiği görülmektedir. (Ör: “since the rinderpest” (çok uzun zamandır); “in due course” (zamanla); “a lot of water has flowed beneath the bridge” (o zamandan bu zamana çok değişti). Dolayısıyla “zaman” sözcüğünün zaman dilimini ifade edecek şekilde kullanıldığı Türkçe ve Rusça deyimlerde “zaman” konsepti korunmuş ancak İngilizce deyimlerde korunmamıştır. Bununla birlikte bu gruptaki Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde masallardan alınarak deyimleşmiş sözcük öbeklerine rastlanmaktadır. Türkçede “evvel zaman içinde, kalbur saman içinde” deyim/tekerlemesi birçok masalın başlangıç cümlesi olurken Rusçada “со времён царя Гороха”, İngilizcede ise “once upon a time” deyimine rastlanılmaktadır. Rusça deyimde geçen “Çar Goroh”un (царь Горох) nerede ve ne zaman hüküm sürdüğü bilinmemekle birlikte onun nazik, barışsever aynı zamanda naif bir hükümdar olduğu, egemenliğinde insanların huzurla yaşadığı ve döneminin çok güzel zamanlar olduğu ifade edilmektedir. Böyle bir hükümdar gerçek olamayacak kadar iyi olduğu için masalların başlangıcında söylenen bir tekerleme haline gelmiş ve “çok eski zamanlar/î tarihinde” anlamına gelen bir deyim oluşmuştur. Bu deyim “çok eski zamanlar, olup bitenlerin doğruluğunun bilinmediği zamanlar için” kullanılmakta ve olumsuz boyutu öne çıkmaktadır. Aynı zamanda Çar Goroh masallara (Ör: Тайна царя Гороха (1972), Д. Н. Мамин-Сибиряк. Сказка про славного царя Гороха и его прекрасных дочерей царевну Кутафью и царевну Горошинку, (1894)), çizgi filmlere (Как грибы с горохом воевали (1977)) konu olan komik kurgusal bir karakterdir. Bu deyim aracılığıyla mitlere, sözlü halk kültürüne ait bir imgenin adına tanık olunmaktadır. Rusçada kutsal kitaplarda geçen kişi ya da olaylardan alıntılanarak oluşan deyimlerin yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “допотопные времена” deyimidir. Kutsal kitaplarda Tanrı tarafından dünyaya gönderilen felaket, başka bir deyişle Nuh Tufanı olarak adlandırılan olay anlatılmaktadır. Söz konusu deyim biçimbirimsel açıdan incelendiğinde -до edatının “öncesi”; “потоп” sözcüğünün ise “felaket” anlamlarına geldiği görülmektedir. Böylece “допотопные времена” deyimini sözcüğü sözcüğüne “felaket öncesi zamanlar” demektir. Dolayısıyla söz konusu deyimle Tanrı tarafından dünyaya gönderilen bir felaketten bahsedilerek kutsal kitaplara ve dolayısıyla dini bir olaya atıf yapılmaktadır. Kutsal kitaplardan alıntılanan ikinci söz “Адамовы веки, времена” deyimidir. Burada bir kişi adı olan “Адам” sözcüğüne, ilk insana başka bir ifadeyle “Adem”e atıf yapılmaktadır. Sözcüğü sözcüğüne “ilk insan/Adem zamanı” anlamına gelen deyimle “geçmiş, çok eski zamanlar” ifade edilmektedir. Kutsal kitaplarda geçerek incelememize konu olan son deyim “ветхозаветные времена”dır. Bu deyim MÖ 1200-100 yılları arasından yazıldığı kabul edilen kutsal kitapta yer alan “Eski Ahit” anlamını taşıyan “Ветхий Завет”ten gelmektedir. Özetle incelenen üç dilde de sözlü halk kültürüne ait olan deyimler bulunmaktadır. Ek olarak Rusçada dini olguları anıştıran deyimlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

5. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde “zaman” konseptinin özneliği/bireyselliği de fark edilmiştir. Olayların hızının ve ritminin deneyimlenmesi sırasında bireyler tarafından zaman farklı algılanabilir. Bu kapsamda zaman özeldir çünkü zamanın özneliğinde duygular belirleyici rol oynamaktadır. Başka bir deyişle zaman insan merkezlidir. Söz gelimi üzüntülü bir olayın yaşanması ya da bir sıranın gelmesi, bir şeyin pişmesi vb. beklenirken zamanın çok yavaş ilerlediği, sevdiğimiz bir işle ya da kişiyle meşgulken zamanın çok hızlı aktığı düşünülebilir. İşte bu durum zaman algısının özgüllüğü ve zamanın özneliğiyle bağlantılıdır. İncelenen üç dilde zamanın bu şekilde algılanışıyla ilgili Türkçe deyimlere rastlanmamıştır. Rusçada “время остановилось” (zaman durdu); “отживать своё время” (yaşlanmak, yaşamının sonu gelmesi, vadesi dolmak); “потерянного времени не воротить” (kaybedilen zamanı geri getiremezsin) gibi deyimlerde zamanın öznellik açısından durumu açıklanmaya çalışılmaktadır. Benzer

yaklaşım, “lost time is never found again” (kaybedilen zaman tekrar geri gelmez); “to have a hell of time” (anasından emdiği süt burnundan gelmek); “time hangs heavy on someone’s hands” (zaman geçmek bilmiyor); “devil of a time” (zor zaman); “sands of time” (kişi için zamanın hızla geçmesi); “a ticking time bomb” (her an patlamaya hazır bomba); “time hangs heavily on someone’s hands” (zaman geçmek bilmiyor) gibi İngilizce deyimlerde de karşımıza çıkmaktadır. Zaman konseptinin deyimlerdeki özneliği konusunda İngilizce deyimlerin zenginliği dikkat çekmektedir. Rusçada birkaç deyim rastlanmışken Türkçede bu tür herhangi bir kullanımla karşılaşmamıştır. Dolayısıyla İngilizce deyim dünya görüşünde zamanın özneliği, insan merkezliliği öne çıkmaktadır.

6. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde “zaman” konseptinin değişken bir olgu olması da vurgulanmaktadır. Birey, düşünce, toplum, dil, teknoloji, bilim gibi ögeler açısından her geçen gün, hafta, yıl bir öncekinden farklıdır. Zaman içerisinde bireysel, düşünsel, toplumsal, siyasi, dilsel, teknolojik vb. birçok değişikliğe isteyerek ya da istemeyerek maruz kalınmaktadır. Değişmeyen tek şey değişimin kendisi olup değişime direnmek anlamsızdır. Böylece zamanda yaşanan değişimler zamana uyma ya da zamanla uyum içerisinde olma gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da değişikliklerden en hızlı etkilenen dile dolayısıyla deyimlere yansımaktadır. “Zamana uymak”; “zamanına ayak uydurmak”; “zamane”; “zamane çocuğu”; “zaman adamı”; “zamane zamane adam” gibi Türkçe deyimler söz konusu duruma örnek gösterilebilir. Benzer deyimler Rusçada da “соответствовать времени” (zamana ayak uydurmak, uyum sağlamak); “не отставать от времени” (zamana ayak uydurmak, uyum sağlamak); “время кончено (кончилось)” ((bir şeyin, bir kimsenin) zamanı sona ermek); “дух времени” (zamane); “сын своего времени” (zamane adamı); “знамение времени” (zamana özgü, zamanın işareti) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İngilizcede ise “to keep in step with the times” (zamanına ayak uydurmak); “to keep abreast of the times” (zamanına ayak uydurmak); “a sign of the times” (zamana özgü, zamanın işareti) gibi deyimlerde zamana uyma ya da zamanla uyum içinde olma durumu ifade edilmektedir. İngilizceye nazaran Türkçe ve Rusça deyim dünya görüşünde zamana uyma, ayak uydurmayla ilgili deyimlerin daha fazla olduğu dolayısıyla çok zamanlılığın öne çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda üç dilde de bulunan deyimlerin eşdeğerlik açısından uygun olduğu anlaşılmaktadır.

7. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerde “zaman” konseptinin ilerleyen, geçen bir olgu olmasından hareketle yapılması gerekenlerin vaktinde gerçekleşmesi, vaktinin geçirilmemesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu duruma, “zaman kaybetmeden”; “zamanında”; “zamanına denk getirmek”; “zamanın hükmünce”; “zemin ve zamana uygun” gibi Türkçe deyimlerde rastlanmaktadır. Benzer şekilde, Rusçada “не теряя времени” (zaman kaybetmeden); “всему свое время” (her şey zamanında, zamanı gelince) deyimleri kullanılmaktadır. Öte yandan, İngilizcede benzer anlamların “in the nick of time” (tam zamanında, sıcağı sıcağına); “a stitch in time” (tam zamanında) gibi deyimlerle aktarıldığı görülmektedir. İngilizce ve Rusçaya kıyasla Türkçe deyim dünya görüşünde bir şeyin vaktinde yapılması gerektiğiyle ilgili “zaman” sözcükbirimini içeren deyimlerin daha fazla olduğu bununla birlikte üç dilde de bulunan deyimlerin eşdeğerlik bakımından örtüştüğü açıktır.

Sonuç

Çalışma kapsamında kültür taşıyıcıları olarak tanımlanan deyimler, kültürlerin inançları, mitleri, toplumsal yapıları ve dünya görüşleri gibi kültürel hayatına ilişkin çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle, deyimler üretildikleri kültürü yansıtmakta ve ait olduğu kültürün özelliklerine göre şekillenmektedir. Benzer şekilde “zaman” konsepti, bir kültürün gelenekleri, alışkanlıkları ve

günlük yaşamı hakkında bilgi veren bir olgudur. Bu bilgilerden hareketle, çalışmada her ulusun yaşamında önemli bir yer tutan “zaman” konsepti Türkçede “zaman”, Rusçada “время” ve İngilizcede “time” sözcükbirimini içeren deyimler bağlamında ele alınmıştır. Türkçe, Rusça ve İngilizcedeki “zaman” sözcüğünün geçtiği deyimlerin çözümlenmesiyle söz konusu dillerin konuşucularının dünyaya olan evrensel, öznel, duygusal, değersel bakışını ortaya çıkararak, “zaman” konseptinin farklı toplumlar tarafından nasıl algılandığı ve bunun deyimlere nasıl yansıdığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, ilgili dillere ait sözlüklerde “zaman” sözcüğünün bulunduğu deyimler taranmış ve kültürelbilimsel açıdan karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Türkçe, Rusça ve İngilizce deyimlerdeki “zaman” konseptinin incelenmesi sonucunda her üç dilde de zamanın, bulunabilecek, verilebilecek, alınabilecek, kaybedilecek bir değer; eylemi gerçekleştiren canlı bir varlık; hareket eden bir nesne; yaşanan anı ya da zaman dilimini temsil eden bir gerçeklik; öznel bir varlık; değişken bir olgu ve yapılması gerekenlerin zamanında gerçekleştirilmesi gerektiği gerçeği gibi içerikleri ve anlamları ortaya çıkmıştır. Bu içerik ve anlamların söz konusu üç dilde bulunması zamanın evrensel bir şekilde algılandığının işaretidir. Öte yandan, incelenen örnekler ışığında üç kültürde “zaman” sözcükbirimini içeren deyimlerin farklı yoğunlukta bulunduğu görülmüştür. Söz konusu durumun kültürlerin tek zamanlığı ve çok zamanlılığıyla paralel olduğu anlaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında incelenen deyimlerde “zaman” konseptiyle ilgili şu sonuçlara varılmıştır:

1. Zamanın, bulunabilecek, verilebilecek, alınabilecek, kaybedilecek bir değer olarak ele alındığı deyimlerin İngilizce ve Türkçede daha yoğun olduğu saptanmıştır. Buradan hareketle, İngiliz ve Türk kültüründe zamana verilen değerlerin daha fazla olduğu sonucuna varılabilir.
2. Zamanın, eylemi gerçekleştiren canlı bir varlık olarak tanımlandığı deyimlerin Rusçada daha yoğun olduğu görülmüştür. Bu noktada da Rus kültüründe “zaman” konseptine mecazi bakış açısının daha fazla gelişmiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca bir Rusça deyimde çok zamanlılığın sergilendiği ve dini bir olayın anıştırıldığı anlaşılmaktadır. Üç dilin deyimlerinin eşdeğerlik açısından üç dilde pek uyuşmadığını söylemek de mümkündür.
3. Zamanın, hareket eden bir nesne olarak ele alındığı üç dilin deyimlerinde kullanımının kısıtlı olduğu görülmekle birlikte Türkçe ve Rusça deyimlerin bu konseptte daha yoğun olduğu anlaşılmaktadır.
4. Zamanın, yaşanan anı ya da zaman dilimini ifade edecek şekilde kullanıldığı tespit edilen deyimlerde Rusçanın zenginliği dikkat çekmekle birlikte Rus kültüründe halk kültürünü ve dini olguları anıştıran deyimlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı saptanmıştır. Türkçede ve İngilizcede halk kültürüne özgünlüğü bakımından yalnızca bir deyime rastlanılmış olup özellikle İngilizcede söz konusu anlamların çoğunlukla “time” sözcükbirimini içermeyen karşılıklarla verildiği görülmüştür. Dolayısıyla Rusçada, zaman diliminde “время” sözcükbirimini içeren deyimlerde folklorik ve dinsel boyutun daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür.
5. Zamanın, öznelliği konusunda duygular ve insan belirleyici rol oynamaktadır. Bu bakımdan zamanın öznelliği insan merkezlidir. Zamanın öznelliğinde İngilizcedeki deyimlerin zenginliği öne çıkmaktadır. Bu kapsamda birkaç Rusça deyime rastlanışken Türkçede bu tür herhangi bir kullanım ile karşılaşılmasıdır. Böylelikle, İngiliz deyim dünya görüşünde zamanın öznelliği daha yoğundur yargısına varmak mümkündür. Bu durum da etnik zaman algısıyla ilişkilendirilebilir.
6. Zamanın, değişkenliği gerçekliğinden yola çıkarak zamana uyma ya da zamanla uyum içerisinde olma durumunun ifade edildiği deyimlerin İngilizceye nazaran Türkçe ve Rusça deyim dünya görüşünde daha fazla bulunduğu tespit edilmiştir. Türk ve Rus kültüründe zamana karşı katı bir tutum sergilenmediği, esnek bir bakış açısı bulunduğu bu durumun da Rusya ve Türkiye

gibi Doğu kültürlerine özgü olduğu ve söz konusu deyimlerde çok zamanlılığın açıkça yansıtıldığını söylemek mümkündür. İngiliz dilinde bulunan deyimlerin azlığı ise İngiliz kültürünün tek zamanlılıkla olan bağına göstermektedir.

7. Zamanın, geçen bir olgu olmasından hareketle, İngilizce ve Rusçaya kıyasla Türkçe deyim dünya görüşünde bir şeyin vaktinde yapılması gerektiğiyle ilgili “zaman” sözcükbirimini içeren deyimlerin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun da etnik zaman algısıyla bağlantılı olduğu değerlendirilebilir.

İncelememize konu olan Türkçe, Rusça ve İngilizcede “zaman” sözcüğünün bulunduğu deyimlerin içerik ve anlamlarının üç dilde de bulunması zamanın evrenselliği olgusunu güçlendirmektedir. Ek olarak üç kültürde de zamanın dairesel/çok zamanlı ve çizgisel/tek zamanlı unsurları daha yoğun ya da daha az şekilde bulunmaktadır. Bu kapsamda söz konusu kültürlerin deyimlerinde görülen tek zamanlı ya da çok zamanlı zaman algısının boyutu ile zamana verdikleri önemin değişkenlik göstermesi etnik zaman algısıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar ışığında söz konusu üç dildeki “zaman” konseptiyle ilgili deyimler Türkçe, Rusça ve İngilizce dil taşıyıcısının düşünce tarzını, inancını, toplumsal-kültürel özelliklerini, ulusal bilincini ve budunkültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Adıgüzel, H. (2016). *Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Bilgeoğuz Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü II*. İnkılâp Kitabevi.
- Aydın-Süer, Ö. (2021). *Rusça-Türkçe Deyimler Sözlüğü*. Töz Yayınları.
- Ayto, J. (2020) *Oxford Dictionary of Idioms*. (3. Baskı). Oxford University Press.
- Brislin, R. W., & Kim, E. S. (2003). Cultural Variety in People's Understanding and Uses of Time. *Applied Psychology: An International Review*, 52 (3), 363-382.
- Cambridge University Press. (2006). *Cambridge Idioms Dictionary*. Cambridge University Press.
- Dalkılıç, L. Ç. (2021). Dil-Kültür Etkileşim Örneği Olarak Rusçada Saatlerin İfadesi. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 274-285. <https://cyberleninka.ru/article/n/dil-k-lt-r-etkile-im-rne-i-olarak-rus-ada-saatlerin-ifadesi>
- Develi, H. (2015). *Dil Doktoru*. (9. Baskı). Kesit Yayınları.
- Hall, Edward T. (1989). *Beyond Culture*. Anchor Books, Doubleday, 16-24.
- Fedorov, A. İ. (2008). *Frazeologičeskiy Slovar Russkogo Literaturnogo Yazıka*. (3. Baskı). Astrel.
- Humboldt, V. F. (1984). *İzbrannıye Trudi po Yazıkoznaniyu*. Progress.
- Karasik, V. İ. (2002). *Yazıkovoykrug: Liçnost, Kontseptı, Diskurs*. Moskva.
- Kozan, O. (2014). *Kültürdilbilim nedir?* O. Kozan (Ed). *Kültürdilbilim temel kavram ve sorunlar*. (1. Baskı, s. 1-9) içinde. Gazi Kitabevi.
- Krasavskiy N. A. (2001). *Emotsionalnyekontseptı v Nemetskoy i Russkoy, Lingvokulturah*. Peremena.
- Levine, R. (1997). *A Geography of Time*. Basic Books.
- Liuzza, R. M. (2006). The Sense of Time in Anglo-Saxon England. *Bulletin John Rylands Library*, 89 (2), 131-53.
- Mahmudova, M. (2014). Spetsifika reprezentatsii kontseptı “vremya” v angliyskom i russkom yazıkah. *Uçenıye zapiski Hudjanskogo gosudarstvenogo universiteta im. akademika B. Gafurova. Gumanitarnıye nauki*, 1 (38), 132-138. <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-representatsii-kontseptı-vremya-v-angliyskom-i-russkom-yazykah>

- Mustafayev, E. M.-E. ve Şçerbinin V. G. (1996). *Rusça-Türkçe Sözlük*. Multilingual Yayınları.
- Napolnova-Demiriz, E. (2009). *Rusça ve Türkçe: İki Dil, İki Kültür*. Multilingual Yayınları.
- Obuhova, T. A. (2010). Kontsept vremya vo Frantsuzkom i Russkom yazıkah v lingvokulturoloğışeskom aspekte. *Vestnik Yujno-Uralskogo Gosudarsvennogo Gumanitarno-Pedagoğışeskogo Universiteta*, (3), 226-234. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-vremya-vo-frantsuzskom-i-russkom-yazykah-v-lingvokulturologičeskom-aspekte>
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2020). *İlkokul ve Ortaokul için Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. (12. Baskı). Arkadaş Yayınevi.
- Sinitsına, A. M. (2017). Kontsept Vremya v Kolumbiyskoy Kulture. *Filoloğışeskiye Nauki. Voprosı Teorii i Praktiki*, (11-3 (77)), 150-155. <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-reprezentatsii-kontsept-a-vremya-v-angliyskom-i-russkom-yazykah>
- Smith, Q. (1993). *Language and Time*. Oxford University Press.
- Solodilova, İ. A. ve Vyatçına V. E. (2005). Frazelogizmi so Znaçeniyem “Vremya” v Svete Lingvokulturnih İssledovaniy. *Vestnik Orenburgskogo Gosudartvennogo Universiteta*, (11), 172-176. <https://cyberleninka.ru/article/n/frazeologizmy-so-znacheniem-vremya-v-svete-lingvokulturnyh-issledovaniy>
- Teliya, V. N. (1996). *Russkaya Frazelogiya. Semantiğışeskiy, Pragmatiğışeskiy i Lingvokulturoloğışeskiy Aspekti*. Yazıki Russkoy Kültürü.
- Topakkaya, A. (2017). *Felsefe Din ve Kültürde Zaman*. Say Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2022) Atasözü ve Deyimler Sözlüğü <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 26.03.2021 tarihinde alınmıştır.
- Vorkaçev, S. G. (2001). Lingvokulturologiya, Yazık, Liçnost, Kontsept: Stanovleniye Antropoloğışeskey Paradigmı v Yazıkoznaniı. *Filoloğışeskiye Nauki*, (1), 64-71.
- Voynova, L. A., Jukov, V. P., Molotkov, A. İ. ve Fedorov, A. İ. (1968). *Frazeoloğışeskiy Slovar Russkogo Yazıka*. A. İ. Molotkov (Ed.). (2. Baskı). İzdatelstvo “Sovetskaya entsiklopediya”.
- Yakovleva, E. S. (1991). *Vremya i pora v oppozitsii lineynogo i tsikliğışeskogo vremeni*. N. D. Arutyunova, V. V. Petrov N. K. Ryabtseva ve V. A. Smirnov (Ed.). *Loğışeskiy analiz yazıka. Kulturniye konsepti*. (1. Baskı, s. 45-51) içinde. Nauka.
- Yapıcı, F. (2016) Türk ve Rus Dil Bilincinde Zaman Konusuna Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. VI. *Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi*, Konya, Türkiye, 322-331.
- Yelizova, T. K. (2012). Spetsifika Nauçnogo Konseptı “Vremya” v Angliyskom i Russkom Yazıkah. *Filoloğışeskiye Nauki. Voprosı Teorii i Praktiki*, 7 (18), 87-89. <https://www.gramota.net/materials/2/2012/7-1/21.html>
- Yurtbaşı, M. (2004). *Sınıflandırılmış Türkçe Deyimler*. Arion Yayınevi.
- Yusipova, R. R. (2005). *Turetsko – Russkiy slovar*. Russkiy Yazık Media.

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.